INGLIZ VA O‘ZBEK PAREMIOLOGIYASIDA HAYVON OBRAZLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

Bo‘riyev Dilmurod Arzimurod o‘g‘li
Samarqand davlat tibbiyot universiteti Tillar kafedrasi stajyor-assistenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek paremiologiyasida hayvon obrazlarining lingvomadaniy xususiyatlari filologik va qiyosiy yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tadqiqot jarayonida hayvon nomlari ishtirokidagi maqol va matallar semantik, pragmatik hamda kognitiv jihatdan tahlil qilinib, ular orqali milliy mentalitet, madaniy stereotiplar va baholovchi konnotatsiyalarning shakllanishi ochib beriladi. Ingliz va o‘zbek paremiologik tizimlarida hayvon obrazlarining universal va milliy-spetsifik jihatlari aniqlanadi hamda ularning lingvomadaniy mazmuni asoslanadi. Tadqiqot natijalari paremiologiya, lingvomadaniyatshunoslik va qiyosiy tilshunoslik sohalari uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: paremiologiya, hayvon obrazi, lingvomadaniyat, maqol va matal, filologik tahlil, qiyosiy tadqiqot.

Аннотация. В данной статье на основе филологического и сравнительно-сопоставительного подходов исследуются лингвокультурные особенности образов животных в английской и узбекской паремиологии. В ходе исследования пословицы и поговорки с участием названий животных анализируются с семантической, прагматической и когнитивной точек зрения, что позволяет выявить особенности национального менталитета, культурных стереотипов и оценочных коннотаций. Определяются универсальные и национально-специфические характеристики образов животных в английской и узбекской паремиологических системах, а также обосновывается их лингвокультурное содержание. Результаты исследования имеют теоретическое и практическое значение для паремиологии, лингвокультурологии и сравнительного языкознания.

Ключевые слова: паремиология, образ животного, лингвокультура, пословица и поговорка, филологический анализ, сравнительное исследование.

Abstract. This article explores the linguocultural features of animal images in English and Uzbek paremiology through a philological and comparative approach. In the course of the study, proverbs and sayings containing animal names are analyzed from semantic, pragmatic, and cognitive perspectives, revealing the formation of national mentality, cultural stereotypes, and evaluative connotations. Universal and nationally specific characteristics of animal images in the English and Uzbek paremiological systems are identified, and their linguocultural significance is substantiated. The findings of the study have both theoretical and

ISSN 3030-3907

practical importance for the fields of paremiology, linguocultural studies, and comparative linguistics.

Keywords: paremiology, animal image, linguoculture, proverb and saying, philological analysis, comparative study.

Kirish

Zamonaviy filologiya fanida tilni faqat kommunikativ vosita sifatida emas, balki xalqning tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari va milliy tafakkurini aks ettiruvchi murakkab ijtimoiy hodisa sifatida o‘rganish ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Til birliklari, ayniqsa, xalq og‘zaki ijodi namunalari milliy madaniyatning eng barqaror va uzoq yashovchi qatlamini tashkil etadi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, maqol va matallar xalqning asrlar davomida to‘plagan hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari va dunyoqarashini o‘zida mujassam etgan noyob lingvomadaniy hodisa sifatida namoyon bo‘ladi.

Paremiologik birliklarning o‘ziga xos jihati shundaki, ular qisqa va ixcham shaklda chuqur mazmunni ifodalaydi. Bu mazmun ko‘pincha obrazlilik asosida yuzaga chiqadi. Ana shunday obrazlarning muhim qismi hayvonlar bilan bog‘liq bo‘lib, ular orqali inson xarakteri, ijtimoiy munosabatlar, axloqiy me’yorlar va baholovchi munosabatlar ramziy tarzda ifodalanadi. Hayvon obrazlari paremiologiyada tasodifiy emas, balki xalqning yashash tarzi, xo‘jalik faoliyati, tabiat bilan munosabati hamda tarixiy tajribasi asosida shakllangan.

Ingliz va o‘zbek paremiologiyasida hayvon obrazlari keng qo‘llanilishiga qaramay, ularning semantik talqini va baholanishi bir xil emas. Ayrim hayvonlar har ikki tilda o‘xshash ramziy ma’noga ega bo‘lsa, ba’zilarining konnotatsiyasi tubdan farq qiladi. Masalan, ingliz paremiologiyasida it obrazi ko‘pincha sodiqlik va yaqinlik bilan bog‘lansa, o‘zbek paremiologiyasida u ko‘proq salbiy yoki past baholovchi ma’noda ishlatiladi. Bu holat har bir xalqning madaniy tajribasi va mentaliteti bilan bevosita bog‘liqdir.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, unda ingliz va o‘zbek paremiologiyasidagi hayvon obrazlari filologik va lingvomadaniy jihatdan qiyosiy o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi hayvon obrazlari orqali ingliz va o‘zbek tillarida aks etgan milliy-madaniy qarashlarni aniqlash va ularning o‘xshash hamda farqli jihatlarini ilmiy asosda yoritishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun paremiologik birliklarning semantik tuzilishi, baholovchi konnotatsiyasi va pragmatik vazifalari tahlil qilinadi.

Paremiologiya filologiya fanining maqol va matallarni o‘rganuvchi mustaqil sohasi bo‘lib, u xalq og‘zaki ijodining mazkur janriga oid birliklarning kelib chiqishi, mazmuni, strukturasi va nutqdagi funksiyalarini tadqiq etadi. Maqol va matallar til tizimida tayyor birliklar sifatida mavjud bo‘lib, ular nutq jarayonida baholovchi, tarbiyaviy va umumlashtiruvchi vazifani bajaradi.

ISSN 3030-3907

Filologik nuqtayi nazardan paremiologik birliklar til va tafakkur o‘rtasidagi bog‘liqlikni yaqqol namoyon etadi. Chunki maqollar nafaqat til hodisasi, balki madaniy va kognitiv hodisa hamdir. Ular orqali xalqning dunyoni idrok etish usuli, yaxshilik va yomonlik haqidagi tasavvurlari, ijtimoiy munosabatlarga bo‘lgan munosabati ifodalanadi.

Hayvon obrazlari paremiologiyada alohida o‘rin tutadi. Bu obrazlar real hayvonlarning biologik xususiyatlariga emas, balki xalq ongida shakllangan ramziy ma’nolarga asoslanadi. Masalan, tulki ayyorlik, sher jasorat, eshak sabr yoki nodonlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Ushbu ramzlar uzoq tarixiy jarayon davomida shakllangan bo‘lib, ularning mazmuni milliy madaniyat bilan chambarchas bog‘liqdir.

Paremiologik birliklarda hayvon obrazlari ko‘pincha inson xarakterini bilvosita baholash vositasi sifatida xizmat qiladi. Bu holat paremiologiyaning didaktik va axloqiy funksiyasini kuchaytiradi. Shu sababli hayvon obrazlarini filologik va lingvomadaniy jihatdan tahlil qilish xalq mentalitetini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Lingvomadaniyatshunoslik zamonaviy filologiya fanida til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligini o‘rganuvchi muhim yo‘nalish sifatida shakllangan. Ushbu yondashuvga ko‘ra, til birliklari faqat grammatik yoki leksik tizim unsurlari bo‘lib qolmay, balki muayyan xalqning madaniy tajribasi, qadriyatlari va mentalitetini aks ettiruvchi belgilar tizimi sifatida talqin qilinadi. Paremiologik birliklar, xususan, maqol va matallar lingvomadaniyatning eng yorqin namoyon bo‘lish shakllaridan biri hisoblanadi.

Maqol va matallar xalqning tarixiy xotirasini saqlovchi madaniy kod vazifasini bajaradi. Ular orqali avloddan avlodga ijtimoiy me’yorlar, axloqiy tamoyillar va hayotiy xulosalar uzatiladi. Ayniqsa, hayvon obrazlari ishtirokidagi paremiologik birliklar xalqning tabiatga, atrof-muhitga va jamiyatga bo‘lgan munosabatini yaqqol namoyon etadi. Bu obrazlar lingvomadaniy jihatdan tahlil qilinganda, har bir xalqning o‘ziga xos dunyoqarashi va baholash tizimi yuzaga chiqadi.

Lingvomadaniy tahlil jarayonida paremiologik birliklar madaniy konseptlar bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. Masalan, “sabr”, “ayyorlik”, “jasorat”, “mehnatsevarlik” kabi konseptlar ko‘pincha hayvon obrazlari orqali ifodalanadi. Ingliz va o‘zbek paremiologiyasida ushbu konseptlarning hayvon obrazlari bilan bog‘lanishi o‘xshash bo‘lishi mumkin, biroq ularning baholanishi va pragmatik qo‘llanishi milliy madaniyatga ko‘ra farqlanadi.

Shunday qilib, paremiologiya va lingvomadaniyatshunoslik o‘rtasidagi uzviy aloqa hayvon obrazlarini faqat til birliklari sifatida emas, balki madaniy belgilar sifatida

ISSN 3030-3907

o‘rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Bu esa qiyosiy filologik tadqiqotlarning nazariy asosini mustahkamlaydi.

Kognitiv tilshunoslik nuqtayi nazaridan hayvon obrazlari inson tafakkurining metaforik modeli sifatida qaraladi. Inson atrof-muhitni anglash jarayonida o‘z tajribasiga yaqin bo‘lgan hodisalar orqali murakkab ijtimoiy tushunchalarni soddalashtirib talqin qiladi. Hayvonlar inson hayotida muhim o‘rin tutgani sababli ular asosida shakllangan metaforalar paremiologiyada keng qo‘llaniladi.

Hayvon obrazlari kognitiv jihatdan stereotiplashgan belgilar tizimini tashkil etadi. Masalan, tulki — ayyorlik, sher — jasorat, eshak — sabr yoki nodonlik, it — sodiqlik yoki past maqom timsoli sifatida inson ongida mustahkamlangan. Ushbu stereotiplar biologik haqiqatga emas, balki madaniy tajribaga asoslanadi. Shu bois, bir xil hayvon turli madaniyatlarda turlicha baholanishi mumkin.

Ingliz paremiologiyasida hayvon obrazlari ko‘pincha shaxsiy tajriba va individual xulq-atvorni ifodalashga xizmat qiladi. Bu holat ingliz madaniyatida individualizm va shaxsiy mas’uliyat g‘oyalarining ustuvorligi bilan izohlanadi. O‘zbek paremiologiyasida esa hayvon obrazlari jamoaviy qadriyatlar, sabr-toqat va ijtimoiy moslashuv bilan bog‘liq holda talqin qilinadi.

Kognitiv jihatdan qaralganda, hayvon obrazlari paremiologik birliklarda baholovchi vosita sifatida faol ishtirok etadi. Ular orqali inson xatti-harakati bilvosita tasvirlanadi va ijtimoiy xulosa chiqariladi. Bu esa paremiologik birliklarning didaktik funksiyasini kuchaytiradi.

Ingliz paremiologiyasida hayvon obrazlari ko‘pincha kundalik hayot tajribasi va amaliy tafakkur bilan bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Ingliz maqollarida hayvonlar orqali insonning shaxsiy fazilatlari, mehnatga munosabati va ijtimoiy xulqi baholanadi. Masalan, *Every dog has his day* maqolida it obrazi oddiy insonning ham muayyan vaqtda muvaffaqiyatga erishish imkoniga egaligini anglatadi. Bu maqolda it obrazi salbiy emas, balki hayotiy realizm ramzi sifatida qo‘llaniladi.

Shuningdek, *The early bird catches the worm* maqolida qush obrazi chaqqonlik va mehnatsevarlik timsoli sifatida talqin qilinadi. Bu ingliz jamiyatida vaqtni qadrlash va faol bo‘lish g‘oyalarining muhimligini ko‘rsatadi. Qush obrazining bunday talqini ingliz madaniyatida muvaffaqiyat shaxsiy harakat va tashabbus bilan bog‘lanishini ifodalaydi.

Tulki obrazi ingliz paremiologiyasida ayyorlik va ehtiyotkorlik ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. Biroq bu ayyorlik ko‘pincha salbiy emas, balki vaziyatdan chiqib ketish qobiliyati sifatida baholanadi. Bu holat ingliz mentalitetida pragmatik fikrlashning ustuvorligini ko‘rsatadi.

ISSN 3030-3907

Umuman olganda, ingliz paremiologiyasida hayvon obrazlari shaxsga yo‘naltirilgan baholovchi vosita sifatida ishlatiladi va ular orqali individual xulq-atvor modellari targ‘ib qilinadi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz va o‘zbek paremiologiyasida ayrim hayvon obrazlari universal xususiyatlarga ega. Masalan, tulki obrazi har ikki madaniyatda ayyorlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Biroq bu ayyorlikning baholanish darajasi turlicha: ingliz paremiologiyasida u ko‘pincha pragmatik va ijobiy jihatdan baholansa, o‘zbek paremiologiyasida salbiy konnotatsiya ustunlik qiladi.

It obrazi eng yaqqol farqlanuvchi obrazlardan biridir. Ingliz tilida it ko‘pincha sodiqlik, yaqinlik va do‘stlik ramzi sifatida namoyon bo‘lsa, o‘zbek tilida u ko‘proq salbiy baholovchi birlik sifatida ishlatiladi. Bu farq ikki xalqning madaniy tajribasi va tarixiy sharoiti bilan izohlanadi.

Ot obrazi esa har ikki paremiologik tizimda nisbatan ijobiy baholanadi. Biroq ingliz paremiologiyasida ot ko‘proq kuch va tezlik bilan bog‘lansa, o‘zbek paremiologiyasida unga sodiqlik va ishonch ma’nolari yuklanadi. Ushbu holat milliy mentalitetdagi ustuvor qadriyatlar bilan bog‘liqdir.

Qiyosiy tahlil hayvon obrazlarining paremiologik tizimdagi o‘rni nafaqat til, balki madaniyat darajasida ham tahlil qilinishi zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o‘zbek paremiologiyasida hayvon obrazlari muhim lingvomadaniy va filologik ahamiyatga ega bo‘lgan birliklar hisoblanadi. Ular orqali xalqning tarixiy tajribasi, milliy mentaliteti va axloqiy qadriyatlari ramziy shaklda ifodalanadi. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, ayrim hayvon obrazlari universal xususiyatlarga ega bo‘lsa-da, ularning baholanishi va semantik talqini milliy madaniyatga bog‘liq holda farqlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov A. **O‘zbek xalq maqollari va ularning lingvomadaniy xususiyatlari.** – Toshkent, 2018.
2. Yo‘ldoshev B. **Paremiologiya asoslari.** – Toshkent, 2016.
3. Mieder W. **Proverbs: A Handbook.** – Westport: Greenwood Press, 2004.
4. Mieder W. **Proverbs Are Never Out of Season.** – Oxford, 2012.
5. Kövecses Z. **Metaphor and Culture.** – Cambridge University Press, 2010.
6. Rahmonov N. **O‘zbek tilida maqol va matallar semantikasi.** – Toshkent, 2017.
7. Crystal D. **The Cambridge Encyclopedia of the English Language.** – Cambridge, 2003.
8. Palmer G. **Toward a Theory of Cultural Linguistics.** – Austin, 1996.

ISSN 3030-3907